

Dr Zlatko Nikolić

viši naučni saradnik

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Beograd

NACIONALNE, KULTUROLOŠKE I FILOZOSKOPRAVNE KARAKTERISTIKE ZATVORSKIH SISTEMA

(Uporedna analiza)

Zatvori i zatvorski sistemi u svetu se u stereotipnom viđenju laičke javnosti shvataju kao istovetni i bez većeih razlika. Međutim, na ove ustanove i sisteme utiču, osim pravnog okvira, i mnogi manje vidljiviji faktori, pa ti uticaji, kao što su: nacionalni, kulturološki i filozo-fskopravni aspekti čine predmet našeg razmatranja i upo-ređivanja u ovom radu.

Ključne reči: zatvori, razlike, osobenosti, sličnosti

- Uvod u problem

Mada pojam zatvor svuda znači isto, tj. prostorije u kojima se smeštaju lica lišena slobode, njihov izgled, uslovi smeštaja, prava lišenih slobode i kategorije zatvora nisu uvek i svuda isti. Na to kakav će biti zatvor i kakav će odnos biti prema zatvorenima, uvek su uticale kulturne i etničke, religiozne i vrednosne od-like jedne sredine, odnosno filozofskopravni okvir zakonodavstva jedne države. Dr-žave su, naime, prve započele praksu lišenja slobode, jer u periodu privatnog reago-vanja na prestup toga nije bilo, a svoj odnos prema prestupnicima su uvek usklađivale sa odlikama socijalne sredine. Sva kasnija nastojanja sa razvojem civilizacije i ko-munikacije među ljudima i državama, različitih odlika i stepena razvijenosti, nisu u potpunosti uspele da eliminišu te, primarno, kulturološke razlike. Zato i danas, uprkos svih konvencija i pravila međunarodnog karaktera, uprkos stvaranja unija raz-ličitih zemalja, kakva je Evropska unija, na primer, postoje razlike između zatvora i zatvaranja, odnosno, zatvorskih sistema. Kada se tome doda da se stečene navike i od-nosi u jednoj sredini teško menjaju, a pogotovo pre-

ma kriminalcima koji izazivaju strah u njoj, onda svojevrsna linija manjeg otpora vodi ka tome da se u toj oblasti više ostaje pri zatečenom stanju, nego što se teži nečem novijem i drugačijem.

Otuda je u različitim delovima sveta i danas prepoznatljiv uticaj poje-dinih zatvorskih sistema, modifikovanih u delovima koji se odnose samo na savremena shvatanja o uslovima življenja u sredinama u kojima oni funkcionišu. Tako primena istog sistema, prema nazivu i osnovama, nije uvek i svuda ista, kao što je to slučaj sa najprimenjivijim Irskim progresivnim sistemom, na primer. Isti sistem, dakle, ne znači ni iste uslove ni tretman osuđenika, jer zatvorske sisteme ne čine samo arhitektonska rešenja zatvorskih zgrada, već ukupna organizacija i način upravljanja (civilni: ministarstva pravde ili posebne uprave; policijski ili vojni). Na to takođe utiče i struktura službi i njihov značaj, te podzakonska regulativa koja propisuje režim življenja i odnose u zatvorima. Cilj izvršenja kazne zatvora, prema tome, može biti istovetan u najvećem broju zemalja (prema međunarodnim aktima), ali način njihove primene može biti i jeste različit, saglasno shvatanjima i odnosu određene zemlje prema zatvoru i zatvorenima. Unifikacija odnosa i relacija prema zatvorima i zatvaranjima je, doduše, sve vidljivija, a pritisak međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija na tom polju sve jači. Međutim, ostaje još dosta vremena i napora da se već postignuta saglasnost o ciljevima kažnjavanja primeni i u praksi, a posebno u pogledu uslova smeštaja i tretmana zatvorenih, njihovih prava u toku izdržavanja kazne, te alternativa umesto zatvaranja i prava države na smrtnu kaznu.

Uprkos spoljnoj sličnosti u zatvorskim sistemima u svetu, u kojima dominira zajedničko nasleđe ćelijskog i progresivnog sistema, pažnju ćemo u ovom radu posvetiti onim manje vidljivim, a postojećim razlikama. One nisu beznačajne za ukupan efekat kazni i kažnjavanja, o čemu ne možemo posebno da govorimo zbog prostora, pogotovo zato što svako zatvaranje čoveka znači njegovo socijalno poniženje. To socijalno poniženje proizilazi otuda što ni jedan čovek ne vidi sebe kao zatvorenog i rođenog za to, čak i kada je u pitanju i najokoreliji kriminalac. Uostalom, osim čoveka, ni jedna druga živa vrsta ne drži svoje saplemenike zatvorenim, pa je zatvor, otuđena neprirodna i veštačka tvorevina, na koju reaguju i čovek u zatvoru i socijalna sredina u kojoj je određeni zatvor. Ta protivurečnost i uzajamni animozitet su, nažalost, večiti ali i nužni, pa zbog toga i "normalni", upravo onoliko koliko su nužni.

- Anglosaksonski zatvori

Pod anglosaksonskim odlikama zatvorskih sistema podrazumevamo, pre-dominantno, sisteme u Velikoj Britaniji, SAD-u, Kanadi, Australiji i Novom Zelan-du, iako su Engleski i Irski progresivni sistem ostavili traga i proširili se širom sveta. Taj uticaj je pogotovo jak u zemljama i krajevima koji su bili britanske kolonije i na drugim kontinentima, Hong Kong i neke afričke zemlje, na primer, ali i zato što je sistem zajedničkih zatvora reformisan pod uticajem kritika engleskog pravnika Džona Hauarda¹.

Međutim, razlike postoje i između ovih zemalja, pogotovo u njihovom arhitektonskom rešenju nasleđenih zatvorskih objekata, ali i u načinu upravljanja, pra-va osuđenih i odnosa prema njima. Tako u SAD-u dominira arhitektura ćelijskih sistema izvršenja kazni zatvora, a da bi se to "opravdalo" kod tamošnjih penologa je tzv. pravo na samostalnost i autonomiju podignuto na nivo prava da osuđenik bude sam u ćeliji. To, zapravo, podseća i vuče korene iz poznatog Oburnskog ćelijskog sistema izvršenja kazne zatvora, u kome su osuđenici noću bili izdvajani u posebne ćelije. Ali, ćelije u ovom sistemu ne omogućavaju autonomiju i privatnost, jer su ćelije bez vrata, već sa rešetkama. Razlozi bezbednosti i kontrole, kako se to opravdava ne mogu da opstanu, jer u originalnom Oburnskom sistemu je ta izolacija bila potpuna, dakle sa vratima. Strah od mogućih samoubistava, bekstava i svega drugog što čini "zatvo-renički život" navela je "savremene" izvršioce da to spreče na ovaj način i povećaju deprivaciju autonomije do maksimuma. Iz toga su, razume se, proizašle i druge neda-će, kao što su problemi službenih lica i burna diskusija među tamošnjim penolo-zima da li da umesto rešetki to budu providna vrata od pleksiglasa, ili samo štit-nik (shelter), kamere u ćelijama ili slično. Ne shvata se, naime, da problem nije u bezbednosti i lošoj prirodi kriminalaca, već u nepodnošljivoj deprivaciji au-tonomije na koju ovi "ogoljeni" u tome reaguju.

Savremenija arhitektura i noviji američki zatvori, doduše, ne liče više na tzv. kasarnski tip zatvora, a posebno ne za određene lakše kategorije zatvo-renika i maloletnike. Neki od najozlogašenijih su ukinuti i sada su turistička

¹. Džon Hauard (1726.-1790.) je bio engleski pravnik, čiji je izveštaj pod nazivom "Stanje zatvora" iz 1777. godine doprineo da se ozbiljnije pristupi zatvorskim reformama, ne samo u Engleskoj, već i u drugim zemljama.

at-rakcija, kao što je Alkatraz, na primer, ali su maksimalno obezbeđeni zatvori i pri-tvori ostali skoro isti².

Američki zatvorski sistem, međutim, sa aspekta "produktivnosti" u smislu smanjenja kriminaliteta i povrata bivših osuđenika u kriminalitet, ne može ničim da se pohvali, jer je porast populacije osuđenika sve veći i veći, a isto tako i povrat. Tako je u SAD-u, prema službenim podacima, svaki stoti građanin u zatvoru, odnosno, više od jednog procenta od ukupnog stanovništva, ili, 750 zatvorenika na 100.000 stanovnika. Povrat je takođe zabrinjavajući, jer se, u proseku, dva od tri bivša osuđenika ponovo nađu u zatvoru, u vremenu od godinu ili dve dana.

U Velikoj Britaniji, pak, dominira zatvorska arhitektura iz perioda primene Engleskog i Irskog progresivnog sistema, ali i tretman osuđenih u četiri faze, kako je to poznato u ovom sistemu. Čelijska faza je kao sistem u Britaniji napuštena tek 1922. godine, ali njeni elementi u modifikovanom vidu i dalje postoje. No-viji zatvori, međutim, kao i u SAD-u, nemaju više sistem gelendera ili kasarnski tip, kao u ustanovama koje su nasleđene, a posebno ne za lakše kategorije osuđenika i maloletnike.

Kanadski, australijski i novozelandski zatvori predominantno liče na britanske zatvore, samim tim da su ih formirali kolonijalni gospodari, upravljali njima i zadržali formalni uticaj preko britanskih guvernera nad tim zemljama. Otu-da nije čudno da se izvršenje kazne zatvora odvija u četiri faze, kao i u Irskom prog-resivnom sistemu, ali se tretman usmerava i prema lokalnim

². Vidi raspravu, Gibbons, C.D.: *The Limits of Punishment as Social Policy*, NCCD, San Francisco, 1987.

odlikama zatvorenika. Kanađani se, tako, razlikuju od ranijih kolonijalnih gospodara po tome što uprava nad zatvorima nije poverena policiji, kao što je to Home office u Britaniji, već je Korekciona služba Kanade (CSC), kao posebna agencija u sastavu federalnog minis-tarstva za zaštitu građana (Ministry of the Solicitor General)³. Razlika takođe postoji i u posebnim potrebama za tretman domorodaca (natives), koji zapravo predstavljaju ta-mošnje članove preostalih "Indijanskih" plemena, a koji ne mogu da zbog svojih spe-cifičnih kulturnih, religioznih i običajnih odlika prihvate i prate programirani tretman za druge zatvorenike. To isto važi i za domoroce u Australiji i Novom Zelandu, a pristupi se, osim u osnovi, razlikuju i između ovih zemalja. Svi zatvori se u ovim zemljama anglosaksonskog sveta, inače, kategorišu po stepenu bezbednosti, od maksimalnog, visokog, srednjeg, do minimalnog, poluotvorenog i otvorenog. Tretman osuđenika u ovim različitim kategorijama je, razume se, primeren shvatanju potrebe i mogućnostima rada sa njima.

Australija je, kao britanska kolonija, bila najopterećenija prilivom "stanovništva", odnosno prestupnicima sa britanskih ostrva. Ti nesrećnici su de-portovani u ovu novootkrivenu koloniju umesto Amerike⁴, jer je u Americi već buktao rat za oslobođenje. Kako su britanski zatvori već bili prenatrpani prestupnicima u uslovima industrijske revolucije i velike migracije seoskog stanovništva ka gradovima, a kolonije su vapile za naseljavanje i besplatnu radnu snagu, to je i zakon-ski regulisano njihovo deportovanje i kazne zabrane povratka po izdržanoj kazni. Ta-ko je u više navrata u Australiji bilo više deportovanih osuđenika, nego neosuđiva-nih stanovnika, uprkos velikoj smrtnosti osuđenih u vreme transporta od oko 8 meseci od Engleske do Australije, koja je iznosila i do 26 procenata⁵. Problem pov-rata je, međutim, predstavljao dodatno opterećenje, pa je formiran poseban zatvor na ostrvu Norflok, na skoro hiljadu milja od zadnjeg kopna. Ovaj zatvor, inače, ne bi bio poznat da za upravnika nije bio postavljen kapetan bojnog broda Makonoki, koji je po-kušao da na originalan način razreši problem povratništva⁶. Makonokijev pokušaj je ostavio traga i u matičnoj zemlji i posebno na samom kontinentu gde je primenjen

³. Prema prezentaciji Kanadske korekzione službe iz 1989. godine, stavljene na raspolaganje učesnicima 11. međunarodnog kongresa kriminologa u Budimpešti 1993. godine.

⁴. Kažemo nesrećnici, jer je za deportovanje bila dovoljna i sitna krađa i sva druga dela za koja nije bilo moguće izreći smrtnu kaznu.

⁵. Vidi, prezentaciju na INTERNET-u o Australijskom zatvorskom sistemu

⁶. Vidi o Makonokijevom i drugim zatvorskim sistemima u, Atanacković, D.: Penologija, Naučna knjiga, Beograd, 1988. str. 78-86.

(Australiji), pa su ti tragovi vidljivi i danas u arhitektonskom, organizacionom i tretmanskome pogledu. Na temelju ovog pokušaja je, inače, kasnije nastao Engleski pro-gresivni sistem, a zatim i Irski sistem. Australijske kaznene kolonije su, tako, bile nešto novo u odnosu na iskustva i praksu deportovanja osuđenika u Ameriku i druga mesta i one predstavljaju nukleus kasnije treće faze Irskog sistema, u vidu poluotvo-renih odeljenja.

Anglosaksonske karakteristike i odlike zatvorskog sistema se, kako se vidi, više sastoje u naglašenijem oslanjanju na iskustva i verovanju da je u ćelijskom izdvajanju težih prestupnika manje problema, u odnosu na one zatvore za lakše pres-tupnike. Za te druge, pak, u Australiji, Kanadi i Novom Zelandu postoje poluotvorene i otvorene kolonije, a u Britaniji i SAD-u su to više poluotvorena odeljenja. Uslov-ni otpust, kao četvrta faza Irskog progresivnog sistema je slična po dužini trajanja i uslovima, ali je u načinima kontrole donekle i različita. U Kanadi je, tako, pred-videna mogućnost da svi osuđenici mogu da budu otpušteni na uslovni otpust u pos-lednjoj trećini izrečene kazne, ali to zavisi od vladanja i ponašanja, odnosno, prog-noze korekcionog tima o svakom osuđeniku ponaosob. To što je za osuđene do dve godi-ne nadležan regionalni odbor, a za druge (preko dve godine) federalni ne menja na značaju i smislu ove zakonske mogućnosti.

Generalni cilj izvršenja zatvorskih kazni, različitog trajanja, u ang-lo-saksonskom sistemu je priprema osuđenog da se uz korigovano ponašanje reinte-griše u svoj spoljni svet, ali su pristupi u različitim zemljama tog sveta bitno raz-ličiti. Najrigidniji je u SAD-u i Velikoj Britaniji, dok je u bivšim kolonijama iskustvo iz kolonijalnog doba doprinelo drugačijem pristupu i tretmanu osuđenih. Ni u jednoj od tih zemalja anglosaksonskog sveta se, međutim, nije službeno odustalo od proklamovanog cilja da je smisao kazne lišenja slobode resocijalizacija osuđe-nika, ali su uslovi, kadrovi i stvarni naponi u tome različiti. Kritike i stavovi o svrsishodnosti ili nesvrsishodnosti koncepta resocijilizacije su prisutni i brojni, te potkrepljeni statističkim podacima o recidivizmu. Sve je to tačno, sa jedne stra-ne, ali i netačno sa aspekta stvarne primene i sprovođenja koncepcije. Događanja sa odstupanjem od zakona zbog “viših ciljeva”, kako je to bio slučaj u Iraku i drugim “neprijateljskim zemljama” za taj svet, govore o nedoslednosti i na domaćem i na stra-nom terenu, a oni nisu izo-lovani i nezavisni jedan od drugog.

- Evropski kontinentalni zatvori

Pošto je Džon Hauard, osim britanskih zatvora, obišao i najveći deo kontinentalnih zatvora, njegove kritike i zapažanja su našle pogodnije tlo na kon-tinentu, nego što je to bilo u njegovoj rođenoj zemlji. Tako su reforme zatvorskih si-stema i arhitekture zatvorskih objekata na kontinentu izvršene saglasno sa tim ide-jama i kasnije sa idejama Bentama u Engleskoj i Mira-boa u Francuskoj. U međuvremenu su ćelijski sistemi transformisani tako što su za zajedničko izdržavanje kazne u drugoj fazi Engleskog i Irskog si-stema sagrađeni stambeni objekti sa zajedničkim spavaonicama (različitih veličina u različitim zemljama). Ovi stambeni objekti, pak, nisu kao u ame-ričkim zatvorima naglašavali individualnost u vidu posebne će-lijе sa rešet-kom umesto vrata, već su kreveti u zajedničkim spavaonicama bili odva-ja-ni samo sa pregradama. U najvećem broju zemalja na kontinentu Evrope se od toga br-zo odustalo, jer je u tradiciji zajedničkog življenja i rada i u voj-nim kasarnama bilo zajedničkih soba i zajedničkih kupatila. Za prvu ćelijsku fazu u progresivnom sis-temu zadržani su i korišćeni objekti izgrađeni za tu namenu po sistemu gelendera. Zbog toga i evropski zatvori na kontinentu imaju iste arhitektonske odlike kao i zatvori u Velikoj Britaniji, jer je izme-đu dva svetska rata (od početka dvadesetih i tridesetih godina prošlog veka) u celoj Evropi dominirala primena Irskog progre-sivnog sistema.

Evropska shvatanja, međutim, nisu protiv izdvajanja osuđenika u po-sebne sobe za spavanje, jer je to i tekovina savremenog življenja. Ali, prena-seljenost zatvo-ra ne omogućava doslednu primenu tog principa, a od njega se, zbog istih razloga, odu-staje i u SAD-u. Zatvorska iskustvena zapažanja, inače, ukazuju na to da je za poedin-ca bezbednija zajednička spavaonica od 6 do 12 osuđenika, nego spavaonica za dva ili tri osuđenika. U prvom slu-čaju, naime, stupa na "snagu" duh kolektiviteta i odbrana istog, dok je u dru-gom podela uloga sasvim drugačija i na štetu slabijih. U sluča-jevima većeg broja od navedenih, ova odlika gubi na snazi, pa je nad više kombinova-nih grupa u jednoj spavaonici teže nametnuti režim življenja grupe kao celine⁷.

⁷. Spavaonice za više od dvadeset osuđenika, kakve su bile u KPZ-u u Nišu i još uvek su u nekim paviljonima u Požarevcu i Sr. Mitrovici, pa uslovljavaju trvenja i borbu za pre-vlast između više grupa, jer je to normalno i neminovno zbog eksterne i unutrašnje grupne dinamike. Najjača grupa tada gospodari ključnim delovima smeštajnog objekta, od korišće-nja sanitarnih uslova i prostoriya za dnevni boravak, do razmeštaja kreveta za grupisanje "klana". Zbog kršenja formalnih odluka o tome, gu-bi na autoritetu i formalni sistem, koji vremenom popušta radi "mira u kući".

Međutim, u najvećem delu evropskog kontinenta, odnosno u tadašnjem SSSR-u, taj trend nije praćen, već se razvijao autohtoni poluvojni sistem organizacije i funkcionisanja zatvora, a posle drugog svetskog rata je taj model proširen na čitavu "Istočnu Evropu". Taj paravojni sistem je, osim u Jugoslaviji u kojoj nikada ni-je bio prihvaćen ni primenjivan, podrazumevao uniformnost ne samo u ponašanju za-poslenih, što je normalno, već i u fizičkom izgledu, jer su svi zaposleni bili u službenim uniformama i sa činovima. Takvo stanje je zadržano i do današnjih dana u najvećem broju tih zemalja, ali i u nekim azijskim zemljama koje su bile pod uticajem SSSR-a (Kina, Vijetnam i dr.)⁸. U arhitektonskom smislu su u ovom delu evrope domi-nirali objekti tzv. kasarnskog ili koridorskog tipa, sa velikim zajedničkim stambenim prostorijama i sanitarnim uslovima, saglasno imovinskim, kulturnim i drugim obeležjima pojedinih zemalja. Razlika je, međutim, postojala u pogledu tretmana osu-đenika, jer je u istočnom delu Evrope bila naglašenija orijentacija ka "prevaspita-nju", koja je poprimila i morbidne nijanse. Tako su prevaspitanje kroz rad i insi-sti-ranje na promeni stava i priznanju krivice postali osnovni cilj svih službi u zatvo-rima, a posebno prema političkim osuđenima⁹. Ironija je u tome što se i u jednom i u drugom delu Evrope, ali i sveta, kao osnova uzimala Povelja UN-a o Standardnim minimalnim pravilima o postupanju sa zatvorenima, ali sa različitim tumače-nji-ma. Na zapadu je ona samo deklarativno prihvaćena, pa za njenu prime-nu nije obezbeđen adekvatan stručni kadar, niti se u to verovalo zbog drugačijeg shvatanja čoveka i njegove prirode. Na istoku je pak to ozbiljnije shvaćeno i u kadrovskom i u idejnom usmerenju, jer se polazilo od drugači-jih ideoloških postavki i shvatanja čoveka, odnosno od cilja za stvaranje "no-vih prevaspitanih ljudi". Jedna i druga strana je, razume se, kritikovala dru-gu, sa istoka, da se u kapitalizmu ne vodi računa o čoveku i da se on tretira kao objekat, a sa zapada da se vrši mentalno nasilje i "pranje mozga" osu-đenika, te da se zloupotrebljava nauka i posebno psihijatrija.

⁸. Autor ove teksta je obilazio neke od istočnoevropskih zemalja i njihove zatvore po-sle promene političkog sistema, ali su, i pored promena, uniforme i činovi i dalje bili statu-sna odlika zaposle-nih. To isto je viđeno i u obilasku jednog kineskog zatvora, ali ne i u za-tvorima u Hong Kongu i Makau, koji su i posle pripajanja matici zadržali evropske mode-le iz kolonijalnog doba.

⁹. Iskustva primene takvog režima izvršenja kazne je u bivšoj Jugoslaviji primenjen sa-mo na Golom otoku i Sv. Grguru od 1948. do 1956. godine, koji su bili ekskluzivni zatvo-ri za političke krivce (Goli otok za muškarce, a Sv. Grgur za žene i posebni deo za oficire).

Istina je, po pravilu, uvek negde na sredini, pa je šezdesetih godina dva-desetog veka došlo do promene odnosa prema osuđenim licima na obe strane. Naime, prodor tzv. kliničke orijentacije u kriminologiji, a na temelju pozitivističkih uče-nja, dovela je do toga da se koncepcija prevaspitanja univerzalno prizna i ozbiljnije primenjuje. “Pravni osnov” za sve zemlje je bila Povelja UN-a o Standardnim mini-malnim pravilima u postupanju sa zatvorenicima, a za zapadnoevropske zemlje i posebna Evropska zatvorska pravila iz 1987. godine. Saglasno tim promenama odnosa prema osuđenima i prevaspitnim ciljevima, u celoj Evropi se vrši adaptacija zatečenih stambenih i radnih objekata u zatvorima, uz naglašeni akcenat na obrazovanje i stručno osposobljavanje, te aktivnostima slobodnog vremena osuđenih. U tu svrhu je započeta i kategorizacija ustanova za izvršenje kazne zatvora, sa idejom da se za ceo sistem napravi jedan dijagnostički centar i da se tretman određuje na osnovu dijag-noze i prognoze o svakom osuđenom ponaosob¹⁰.

Želje i stvarnost, nažalost, ne idu zajedno, pa su prevelika očekivanja, a nerealizovani model do kraja, doveli i do razočarenja u prevaspitnu koncepciju. Nastaje svojevrsna kriza penitencijarnog sistema¹¹ i vraćanje na već viđeno. Posle-dica toga je da se u kategorije zatvora sve više uvršćuju i tzv. zatvori sa visokim maksimalnim obezbeđenjem (High Maximum), pored već postojećih zatvora sa maksimalnim obezbeđenjem ili, pak, tamo gde to nije bilo moguće, posebna odeljenja za pojačani nadzor (Special Housing Unit) za određene kategorije osuđenika¹². Taj trend je prisutan i kod nas, a pod uticajem savremenih tendencija u kriminalnoj fenomenologiji i iskustava, odnosno, prakse zemalja EU, koje savetuju i finansiraju naše autoritete u izvršenju krivičnih sankcija. Otuda morbidne tvorevine u vidu srednjevekovnih tvrđava koje su služile kao zatvori, s tim da umesto podruma, lanaca i bukagija imamo savremena sredstva obezbeđenja (kamere, senzore i dr.) u savremenim objektima.

¹⁰. Tako je, na primer, zatvor u mestu Rebibija pored Rima, bio namenski izgrađen kao dijagnostički centar za sve ustanove italijanskog zatvorskog sistema. Međutim, vreme i efekti takvog usmerenja su pokazali da nije svrsishodno takvo “dijagnosticiranje”, jer je u praksi bilo neprimenjivo. Zatvor u Rebibiji je danas samo tzv. običan zatvor.

¹¹. Vidi, Pinatel, J.: *La crise pénitentiaire*, u : *L'année sociologique*, br. 24 Paris, 1973.

¹². U Nemačkoj je to, na primer, Štajnhaim, a kod nas 7/2 paviljon u Požarevcu i budući zatvor za “specijalne osuđenike” u Padinskoj Skeli.

Problem je nastao, zapravo, sa pojavom ogorčenih i na sve spremnih terorističkih organizacija, različitih "ideoloških" opredeljenja, od religioznih, levičarskih i desničarskih, do anarhista različitih vidova. Kako se nije znalo šta da se radi sa njima, jer su specijalne službe bezbednosti dozirale strah od njih ("Ba-der-Majnhof u Nemačkoj, "Crvene brigade" u Italiji i drugi), zatvori su morali da se prilagođavaju tome i da otvaraju ta "specijalna odeljenja". Pri tome se nije vodilo računa ni o čemu drugom do o "goloj" bezbednosti i opasnosti i zato su bila dozvoljena i kršenja usvojenih konvencija o pravima uhapšenih i njihova ustavna prava¹³. Kasnije su takve mera počele da se preduzimaju i prema "domaćim" kriminalcima koji su i u zatvoru bili u stalnom sukobu sa drugima i "sa sobom". Međutim, taj procenat osuđenika ili "pravih psihopata", kako se u zatvorskom žargonu nazivaju, nije veći od jednog do tri procenta, pa specijalni zatvori nisu ni nužni. Nažalost, strah i uvećavanje kriminalnih osobina i "sposobnosti" pojedinaca ili grupa u laičkom zatvorskom establišmentu i laičkoj javnosti, dovodi do stvaranja predstave da su ti pojedinci i grupe kriminalaca "nesavladivi" i nemogući za bilo kakav rad, osim izolacije. Izolacija "nemogućih" i "nepopravljivih" osuđenika, međutim, znači liniju ma-njeg otpora u savladavanju nečega što nije jednostavno, ali to ne rešava već komplikuje problem.. Stoga, za tako mali, a uveliko agravan problem; države nepotrebno troše velika sredstva, jer umesto običih i jeftinijih odeljenja za pojačani nadzor grade i nepotrebno izdržavaju posebne specijalne zatvore sa visokim maksimalnim obezbeđenjem. To samo dokazuje da izvršna vlast, u liku uprava za izvršenje zatvorskih kazni, ne zna ili ne veruje da "iza rešetaka nema heroja". Sve drugo je samo njihova laička fikcija, opravdavanje svoga postojanja i opravdanje straha od tzv. "žestokih momaka" i "velikih kriminalaca".

Evropske zatvore i evropski zatvorski sistem, karakterišu, može se reći, italijanski, francuski, nemački i srpski zatvorski sistem, ma kako to čudno i neverovatno zvučalo kada je naš sistem u pitanju. Naime, bivši jugoslovenski, a time i srpski zatvorski sistem, nije bio puka kopija italijanskog, francuskog ili nemačkog sistema, ali je bio veoma sličan. Međutim, poslednjih

¹³. Autor teksta je bio svedok kada je jedna poznata teroristička grupa bila, jednostavno, "izbačena" na granici naš zemlje, a mi smo morali da se obezbedimo od moguće otmiče ili osvete, odnosno, svega što se u strahu podrazumeva. Kasnije smo ih i mi predali ili "prebacili" drugima. "Gvantanamo" i drugi tajni zatvori CIE su, prema tome, već viđena stvar i ponašanje.

decenija prošlog veka, a i danas, skandinavske zemlje (Švedska, Norveška, Finska i Danska) ispoljavaju izvesnu autohtonost u tretmanu zatvorenika. To je, pre svega, rezultat kulturnoekonomskih promena u tim zemljama, pa time i mogućnost da se problemu borbe za svakog čoveka tamošnjih zajednica poklanja veća pažnja. Ove zemlje, s toga, prednjače u zadržavanju principa "normalizacije" zatvoreničkog života¹⁴.

Ukupno uzev, evropski kontinentalni zatvorski sistem je najpribliž-niji onome za šta su se zalagali još Društvo naroda i, potom, Ujedinjene nacije. Ev-ropska unija je, takođe, snažna potpora tom stremljenju, a posebno neke od njenih čla-nica, uprkos sve snažnijem pritisku globalicacije odnosa u svetu, pa time i trendo-va koji dolaze sa druge strane Atlanskog okeana. Treba očekivati da će, ako ne huma-nizacija odnosa u svetu, bar ekonomska cena izdržavanja zatvora izmeniti odnose, jer je u većini zemalja problem prenaseljenost zatvora sve veći. Pokušaji sa privatnim zatvorima nije zadovoljio očekivanja, a u Evropi su privatni zatvori samo enleski eksperiment.

- Azijski zatvori

Azijski kontinent je najheterogeniji po uticajima, kulturama i nacionalnim identitetima njegovog stanovništva. Sve to se, razumljivo, odrazilo i na ta-mošnje zatvorske sisteme, od imperijalnih uticaja osvajača, do nacionalnih i autohtonih odlika (delovi Kine, Indija, Pakistan, zemlje bivše Indokine i dr.). Na tom kontinetu se, inače, prostiru i četiri najveće države u svetu, kako po prostranstvu (Rusija), tako i po broju stanovništva (Kina, Indija i Japan). Kada se tome doda i jedan dobar deo arapskog sveta i država, odnosno, zemalja u kojima su na snazi Šeri-jatski zakonici, onda je jasno da je pronalaženje neke posebne i unificirajuće odlike skoro nemoguće. Ipak, svi zatvori u svetu su jednaki po tome što su zatvori, dakle, ustanove totalnog tipa u kojima se živi i radi svih 24 časa i u kojima ljudi, budući lišenim slobode, pate zbog toga. Pri tome je sasvim sve jedno da li su oni sagrađeni od bambusovih stabljika ili od betona i stakla, kao i od toga kavi su standardi živ-ljenja obezbeđeni, iako taj deo nije zanemarljiv sam po sebi.

¹⁴. Francuska je, na primer, ukinula neke prekomorske i po zlu čuvene zatvore, kao što je bio zatvor na Đavoljem ostrvu. Međutim, zatvor "Sante" i dalje spada u deset najgorih svetskih zatvora (četvrti po redu), kako se na internet prezentacijama može videti.

Ruski deo azijskog kontinenta i tamošnji zatvori nose "pečat" ruskog kontinentalnog ustrojstva, s tim što je Sibir korišćen i kao područje za deportovanje osuđenika, za radne kolonije i kolonije za bivše osuđenike. Po tome se sibirski zatvori nisu razlikovali mnogo od sličnih kolonijalnih zatvora drugih zemalja, osim po klimatskim uslovima i kulturi življenja. Njihovi tragovi i posledice su vidljivi i danas, iako takve koncepcije više nema u službenoj doktrini kažnjavanja prestupnika u Rusiji.

Kina, Japan i Južna Koreja se odlikuju po mnogo čemu u autohtonim karakteristikama zatvorskih sistema, ali ne u arhitektonskom i formalnopravnom re-gulisanju zatvora i zatvaranja, već u kulturološkom miljeu odnosa. Naime, način življenja slobodnih građana, ishrana i drugi delovi vrednosnog sistema neminovno prate i život osuđenika. Tako je strancima u zatvorima tih zemalja najvidljivija stroga disciplina za osuđenike, čak i kada nije u pitanju paravojni sistem kakav je u Kini. Odnosi u zatvorima su, prema toj odlici, isti i u Japanu i u Južnoj Koreji, a po svemu sudeći i u mnogim drugim zemljama tog kontinenta. Rad osuđenika, kao sveprisutna vrlina tog sveta, je vidljiva i u zatvorima, a hijerarhija odnosa službenih i osuđenih lica je upadljivo rigidna za evropska shvatanja. Unutrašnjost stambenih delova tamošnjih zatvora je takođe različita od evropskih i saglasna je kulturnim navikama življenja tih naroda, pa zato evropska shvatanja prostora za življenje, kreveti ili drugi sadržaji standarda za osuđene ne moraju da budu isti u tim zemljama kao i u evropskim¹⁵. Međutim, osnovno je da tamošnji standardi za življenje osuđenika ne odstupaju od proseka standarda življenja ostalog stanovništva u tim zemljama, što je i preporuka iz Standardnih pravila o postupanju sa zatvorenicima UN-a.

Osim Rusije, odnosno ruskog dela azijskog kontinenta, sve najmnogoljudnije zemlje istog (Kina, Japan, Indija) se karakterišu niskom stopom uhapšenih u odnosu na 100000 stanovnika, kako smo napred već videli. Ta-

¹⁵. Autor teksta je posetio nekoliko dalekoistočnih zatvora (Kina, Hong Kong i Južna Koreja), pa je mogao da konstatuje primetnu razliku u standardu življenja zatvorenika. U južnokorejskom zatvoru "Yeong Deung Po", na primer, u osuđeničkim sobama za spavanje nije bilo kreveta, već su u vreme posete bile prazne. Umesto kreveta, naime, kao i većina stanovništva, osuđenici koriste duške od sunde-raste mase, koja se, sa posteljinom, nakon ustajanja smešta u posebne boksove pričvršćene na plafonu (slično avionskim boksovima za prtljag u kabini). Kineski zatvor u Guandongu, na primer, ima krevete na sprat, kao i evropski zatvori, a honkongške ustanove, od VP doma do zatvora sa maksimalnim obezbeđenjem sve odlike britanskog zatvorskog sistema, čija su kolonija bili do nedavno.

ko je u Japanu, na pri-mer, karakteristična veoma bliska saradnja svih državnih činioca (organa formalne socijalne kontrole) na suzbijanju kriminaliteta, uz insistiranje na saradnju i uklju-čivanje tzv. civilnog sektora, dakle građana, na održavanje javnog reda i prevenciju kriminaliteta, sve do postpenalne zaštite. Duh kolektivismu u tom narodu omogućava takav pristup, pa se japanski zvaničnici, stoga, s pravom ponose veoma niskom stopom osuđenih (37) na 100000 stanovnika, najnižim procentom bekstava u zatvorskim sistemima sveta (22 za period od 1983. do 1992. na primer), bez zatvoreničkih pobuna i veoma malim procentom recidivizma. Ujedno, u Japanu je najduže na snazi jedan te isti zakon o izvršenju krivičnih sankcija, koji u toj zemlji postoji i još uvek važi od 1908 godine.

Japanski zatvorski sistem je, inače, od 1880. godine zasnovan na francuskom modelu zatvora i zatvaranja, pa su pritvorenici smešteni širom zemlje u lokalnim zatvorima, odvojeno u blokovima po rodu, a osuđenici po rodu, starosti, nacionalnosti i vrsti kazne. Sve ustanove se inače dele na A i B tipove, pri čemu je kategorija B za one sa težim prestupima i procenom opasnosti od nastavka ili mogućnosti nastavka kriminalne karijere pojedinca. Kritičari iz međunarodnih organizacija (Human Rights Watch), na primer, smatraju japanski zatvorski sistem veoma i nepotrebno rigidnim, posebno što se pritvorenici i osuđenici predugo drže usamljenim, što se drakonski kažnjavaju od stražara za svaki prestup, što su im limitirani kontakti sa spoljnim svetom i što nemaju posebnu sudsku zaštitu, odnosno kome da se žale. Pri tome su merila ove i drugih spoljnih organizacija uzimane sa aspekta evropskih ili američkih vrednosti (kao reperi), zanemarujući vrednosni sistem naroda i nacije čiji su zatvori, odnosno kulturna i druga obeležja kritikovanih. Ako bi, pak, taj "Prokrusov krevet"* ovih tzv. nevladinih organizacija bio prihvaćen, onda ne bismo imali nacionalne, kulturne i druge odlike zatvora i zatvaranja, a oni, tada, ne bi služili svrsi za koju su namenjeni. Stoga je uplitanje u nečiji život, sa aspekta svog vrednosnog sistema, jednako uplitanju u tuđe bračne probleme, pa nije svrsishodno.

* Prokrust je nadimak legendarnog antičkog razbojnika Polipemona koji je imao dve postelje, jednu kratku i jednu dugačku. Kada bi mu gost bio malog rasta smeštao bi ga u dugačku postelju i rastezao ga je da je popuni, a goste visokog rasta u kratku postelju, pa ih je skraćivao, odnosno, odsecao višak delova tela. Otuda "Prokrustrova postelja" znači neki proizvoljni kalup u koji neko hoće silom da ugura neku stvar. Vidi, Vujaklija, M.: Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta, Beograd, 1980. str. 751.

Azijske zatvore, inače, naglašenije karakteriše (po odnosima) i religijska pripadnost nacija i država u kojima su, odnosno, kultura naroda koja uvek nosi jak pečat religijske pripadnosti. Tako su, pored zajedničkih odlika u arhitekton-skome smislu, strukturi ustanova i službama u njima, koje su nasleđene od “zajednič-kog” kolonijalnog gospodara (Engleske), relacije u zatvorima različite i u zavisnos-ti od kulture, odnosno religije. Povlačenje razlike između Indije i Pakistana, na primer, koje su zajednički i do osamostaljenja bile jedna te ista kolonija, vodilo bi u suptilnu analizu razlika jednog te istog formalnopravnog sistema, što za ovaj tekst ne bi bilo svrsishodno. Kada bi se tome dodale i postojeće arapske zemlje i Izrael, na istom kontinentu, onda bismo morali da konstatujemo samo kulturološke i religiozne razlike u pristupu prestopnicima, odnosno, njihovom kažnjavanju.

- Južnoamerički zatvori

Kako što je to u životu, tako i u penologiji, važi ona stara srpska izreka: “Što južnije, to tužnije”. Naime, bivše španske i portugalske kolonije, koje su ostale kao zadnje dvorište svog moćnog severnog suseda (SAD-a), nikako ne mogu da se izvuku iz unutrašnjih tvrvenja, siromaštva i sukoba, koji se često prelivaju i na međudržavni nivo sa svojim južnoameričkim susedima. Kako, međutim, zatvori uvek prate događanja i stanje odnosa u nekoj zemlji, tako su i južnoamerički zatvori “čudo” od zatvora, jer predstavljaju nedovršenu kompilaciju evropskih kontinentalnih uzora i živog prisustva svog severnoameričkog tutora. Uzroci, nažalost, ne leže samo u ne-dostatku volje zatvorskih administracija da promene stanje, već u političkim ustroj-stvima nekih od zemalja (vojni režimi, pučevi i učestale smene vlasti i nekritičko kopiranje modela iz Evrope ili SAD-a).

Zatvori tkođe zavise od ustrojstva kaznenog zakonodavstva, a ona su u ovim zemljama takođe nedovršene kopije evropskih ili američkih zakonika. Tako, u toj nedovršenoj kompilaciji kaznenog zakonodavstva na ovom kontinentu ima više vakuum mesta, a nužda suzbijanja kriminaliteta i kriminalaca, koji u siromaštvu i anomičnim uslovima sve više buja, nalaže njihovo “sklanjanje” sa ulica. Zatvori su, zato, postali svojevrsna “društvena deponija”, jer su projektovani i, najčešće, zatečeni kapaciteti zatvora nedovoljni za sve one koji krše, od bivših kolonizato-

ra, nametnute propise. Kada se tome doda i “poslovična” usporenost latinskog mentaliteta, zbog čega vreme od pritvaranja do suđenja skoro da nije ograničeno, onda ne treba da čudi da su tzv. policijski zatvori i pritvori postali glavna baza za smeštaj pres-tupnika. Stoga su oni prenaseljeni, neuslovni i bez elementarnih uslova koje je propisala OUN u Standardnim minimalnim pravilima o postupanju sa zatvorenicima.

Izveštaji međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija, kao što je Human Right Watch i drugi, na primer, ne ulivaju ohrabrenje da će se u tom domenu nešto bitnije promeniti. Dosadašnji pokušaji su uglavnom završavali neuspešno, jer se išlo na “gašenje plamena”, a ne “gašenje vatre”. Prenaseljenost, nehigijenski uslovi, vladavina gangova, surovost i korupcija uprava i straže, ubistva zatvorenika od strane osuđenika ili straže, pobune i seksualno zlostavljanje su samo deo onoga što se tamo događa, prema izveštajima pomenutih organizacija.

U argentinskom zatvorskom sistemu, tako na primer, ne postoji celovit sistem, već više autohtonih provincijskih sistema. Zbog toga je najveći deo zatvorenika, zapravo, u tzv. policijskim pritvorima (iznad 2/3-ćine do 1996. godine)¹⁶, mada se stanje donekle promenilo donošenjem novog zakona 1996. godine. Međutim, u zatvorima i sistemima tog tipa stanje se uvek teško i sporo menja, pa zatvorske pobune i neredi nisu retki, već učestali.

Ostale južnoameričke zemlje se takođe ne razlikuju bitnije od argentinskog modela, bar po uslovima i prenaseljenosti zatvora. Svuda je, naime, higijena i ostali uslovi problem i nema izveštaja koji ne spominje predugo zadržavanje u pritvoru, surovost straže i policije prilikom pobuna, učestala ubistva zatvorenika od zatvorenika ili od strane policije pri neredima, seksualno zlostavljanje i drugo. Tako je jedan od osnivača brazilske grupe za ljudska prava opisao sve tamošnje zatvore u kojima je bio kao: mračne, turobne, vlažne i kao podzemne srednjevekovne tamnice, u kojima je najupadljiviji neopisivi smrad od ostataka hrane, urina, izmeta i znoja osuđenika¹⁷. Drugi opisi se takođe podudaraju, kako za Brazil, tako i za ostale južnoameričke zemlje, a potvrđuju ih i sporadični službeni izveštaji vlada tamošnjih zemalja.

¹⁶. Podaci sa INTERNET-a

¹⁷. Isti izvor

Jedna od vidljivijih karakteristika južnoameričkih zatvora je i dominacija pritvorenika i osuđenika za dela proizvodnje i trgovine drogom, mada se slična "slika" vidi i u severnoameričkim zatvorima. Taj problem dodatno komplikuje već i onako loše stanje, zbog toga što siromašno domorodačko stanovništvo u tome ima jedinu zaradu i što je upotreba lišća koke u tradiciji tih siromašnih ljudi, sa jedne strane, a sa druge, pritisak ostalog dela sveta i međunarodnih organizacija da se taj problem suzbije. Naročito je jak pritisak na južnoameričke zemlje od strane SAD-a, jer je ta zemlja i najugroženija od tog narkotrafikinga. Na taj način, vlade i zakonodavstva južnoameričkih država inkriminiraju nešto što je i tradicija i način preživljavanja većine stanovništva, a rezultat je sve veći i veći broj pritvorenih i osuđenih u lokalnim i državnim zatvorima. Tako broj pritvorenih i osuđenih dvostruko i više puta premašuje postojeće kapacitete, pa je u nekim zemljama u ćelijama za četiri osobe i za četiri kreveta smešteno preko 30 osoba. Stoga nije čudo, kako navodi jedan izveštaj Human Right Watch-a, da se za mesto za spavanje u jednom kolumbijskom zatvoru plaća od 400 do 800 pezosa. Pobune su, tada, jedino što osuđenima preostaje, pa su zato toliko karakteristične i učestale u tamošnjim zatvorima.

- Afrički zatvori

Afrički kontinent je skoro u celosti, osim Etiopije, vekovima bio u kolonijalnom ropstvu, pa nije čudno da su britanski i evropski kontinentalni uticaji predominantno ostavili traga i na tamošnje zatvore. Međutim, nacionalne, verske i druge karakteristike su takođe vidljive u ovim zemljama, jer je severni deo kontinenta skoro isključivo sastavljen od arapskih zemalja i stanovništva, uz ptrežno islamsku veroispovest pod-saharskih zemalja i stanovništva. Jedan deo zemalja i stanovništva oko Ekvatora, pa sve do Južno afričke republike ima drugačij verski i etnički karakter, a imali su i druge kolonijalne gospodare, pa samim tim i način življenja i vrednosni sistem. Zbog toga, mogu da se uoče izvesne razlike i karakteristike zatvora i zatvaranja na ovom kontinentu i to u dve odvojene celine, koje mogu da se razdvoje geografskom linijom Ekvatora.

Egipat je na severu afričkog kontinenta i među arapskim zemljama najuticajnija zemlja, pa njen zatvorski sistem služi i kao model drugim

arapskim zemlja-ma. Budući da je i ta zemlja dugo bila britanska kolonija, nasleđeni zatvori i zatvorski sistem ima korene iz tog kolonijalnog doba, a prve reforme su napravljene tek nakon egipatske revolucije iz 1952. godine. U Egiptu, ali i u najvećem broju afričkih zemalja, inače, dominira jurisdikcija ministarstava unutrašnjih poslova nad zatvorima, kao i u Velikoj Britaniji, uostalom. To, međutim, iako ne baš vidljivo, za posledicu ima da se kadrovi u službama obezbeđenja uglavnom regrutuju iz redova policije ili vojske i da im je unutrašnje ustrojstvo i pravila za ponašanje saglasno tome, što je slučaj i u Egiptu.

Egipatski zatvorski sistem je podeljen na četiri kategorije zatvora i to: kazneno-popravne zavode, kojih je osamdesetih godina bilo ukupno tri, generalne zatvore, kojih je bilo 27, okružne zatvore i ustanove za maloletnike. U sistemu privretanja takođe postoje pritvorske jedinice pri lokalnim policijskim stanicama za privremeno zadržavanje prestupnika. Službena koncepcija i orijentacija je rehabilitacija osuđenika, pa su nakon reformi mnogi zatvori izmešteni iz naseljenih sredina, kako bi imali prostora da se osuđenici, u cilju rehabilitacije, bave ratarstvom i stočarstvom. Prenaseljenost zatvora i u ovoj zemlji i ne baš adekvatni sanitarni uslovi u nekim od zatvora su primedbe međunarodnih organizacija na taj sistem, ali u njemu nema usamljenja i kažnjavanja osuđenika samicom, osim kao disciplinski prestup i kazna.

Podsaharski deo afričkog kontinenta, za razliku od severnog i pretežno arapskog, ispoljava nešto drugačiji odnos prema zatvorima i zatvorenicima, odnosno, prisutnije su i vidljivije običajne norme, koje paralelno funkcionišu sa službenim zakonima. Taj nesklad između nametnutih "savremenih" zakonika i življenja u siromaštvu (oko 1 dolar dnevno po glavi stanovnika) i življenja po običajnim normama, ima za posledicu sve veći priliv uhapšenih prestupnika i prenaseljenost zatvora kao i u južnoameričkim državama. Zatvori su zbog takvih ekonomskih uslova različiti po arhitekturi i uslovima življenja u njima i to od evropskog izgleda, do zatvora nalik logorima u žici. Svim tamošnjim zatvorima je međutim odlika, bez obzira na vladajući pravni sistem, da su u lošem stanju, a prema izveštajima međunarodnih organizacija, tj. da su sa lošim higijenskim i drugim ljudskim uslovima.

Južnoafrička republika i grupa zemalja ispod Ekvatora nema bitnijih odlika u zatvorskom sistemu i odnosima prema zatvoru i zatvoreni-

cima, jer su i one ophrvane problemom prenaseljenosti zatvora i opštim siromaštvom stanovništva. Razlike, međutim, postoje u pravnim sistemima u kojima sa različitim uticajima koegzistiraju i običajno i građansko pravo, a takođe i Rimsko-Holandski pravni sistem¹⁸. Tako su u sedam od ovih zemalja, južno od Ekvatora, uprave nad zatvorima poverene ministarstvima policije, u tri ministarstvima pravde, dok dve (Namibija i Južnoafrička republika) imaju nezavisna ministarstva za zatvorski i korekcionni sistem. U ostalim zemljama je, pak, dvojni sistem, tako što centralne zatvore drži policija, a lokalne države lokalne vlasti. Za zatvorenike, nažalost, nema razlike u tome ko ih drži zatvorenim, jer predugo čekaju optuživanje i suđenje u nemogućim uslovima za iole ljudsko življenje. Reforme i pokušaji reformi, savetodavci i konsultanti iz evropskih zemalja, dobra volja vlada i ministara nisu značile ništa bez dovoljno novca. Na sve to se nadovezala i problematika velikog broja HIV-om inficiranih pritvorenika i osuđenika, što u uslovima loše kontrole i tretmana zatvorenika povećava mogućnosti širenja infekcije¹⁹.

¹⁸. Uprkos dominacije Engleske, nakon Burskog rata (1899.-1902.), na području sadašnje Južnoafričke republike Buri su zadržali izvestan vid autonomije i svoje vrednosne norme i zakonodavstvo, holandske provenijencije, jer su uglavnom bili holandskog porekla. Prema izvoru sa INTERNET-a.

¹⁹. Dva saopštenja kriminologa iz Južnoafričke republike na međunarodnoj konferenciji u Hong Kongu 2002. godine, pod naslovom: "Rehabilitacija prestupnika u 21. veku" (Ann-Mari Hesselink-Louw: Criminological Assessment of Offenders; Alice Maree: An Analysis with the Aim of Achieving Rehabilitation), upravo su potvrdila izveštaje nekih nevladinih organizacija o problemu HIV infekcije u afričkim zatvorima. Vidi, www.scrap.org.hk/conference.

Zlatko Nikolić; PhD

*Institute of criminological and Sociological researches,
Belgrade*

**NATIONAL, CULTURAL AND
PHILOSOPHICALLY-LEGISLATIVE
CHARACTERISTICS OF THE
PRISON SYSTEMS**

(Comparative analysis)

Prisons and prison systems in the world are, in stereotypical view of layman public, being seen as all alike or without much difference. However, these institutions and systems are influenced, beside legal framework, by many much less visible factors, such as: national, cultural and philosophically-legislative aspects and these factors are the subject of our consideration in this article.

Key words: *prisons, differences, characteristics, similarity*

LITERATURA

1. Atanacković, D.: Penologija, Naučna knjiga, Beograd, 1988.
2. Gibbons, C.D.: The Limits of Punishment as Social Policy, NCCD, San Francisco, 1987.
3. Nikolić, Z.: Penološka andragogija sa metodikom prevaspitanja, Institut za krim. i sociološka istraživanja, Beograd, 2005.
4. Nikolić, Z.: Kriminologija sa socijalnom patologijom, Narodna knjiga, Beograd, 2000.
5. Pinatel, J.: La crise pénitentiaire, L'année sociologique, no. 24, Paris, 1973.